

Kitap Tanıtımı

OSMANLI KARİKATÜRİSTLERİNİN GÖZÜNDEN BALKAN KRİZİ

Tobias Heinzelmann, Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu
1908-1914, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004, 262 sayfa.

*Figen TAŞKIN**

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar bölgesinde 1908 yılından 1914 yılına kadar süren uluslaşma sorunu, Tobias Heinzelmann'ın "Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914" adlı kitabında ele alınmaktadır. Heinzelmann, soruna taraf olan devletlerin ürettiği belgeler yerine Osmanlı kamu oyununa yönelik yayın yapan mizah basınında yer alan karikatürleri kullanmıştır.

Osmanlı tarihi araştırmalarında mizah basını ve karikatürlerin kaynak olarak kullanımı oldukça yeni bir gelişmedir. Son yıllarda tarihçiler, Osmanlı mizah basını giderek artan bir ilgiyle incelemeye aldı. Yapılan çalışmalar iki grupta toplanmaktadır. Birinci grupta Turgut Çeviker'in yaptığı gibi Osmanlı mizah basınına mevcudunu ortaya koyan çalışmalar vardır. Diğer grupta ise belirli karikatürlerin belirli temalar çerçevesinde yorumlanmasına yönelik bildiriler vardır. Bunların dışında uzun süreden beri mizahi yazılar ve çizimler içeren antolojiler, mizah yazarları ile karikatüristlerin biyografilerini tanıtan gazete makalelerinden oluşan derlemeler yayınlanmaktadır.

Osmanlı mizah basınına ortaya çıkışı, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonraya denk düşmektedir. 1856 yılında Osmanlı Devleti'nde ilk çıkan mizah dergisi **Meğû** (Arı), Ermenice olarak yayınlandı. Osmanlıca olarak yayınlanan ilk mizah dergisi ise 1870 yılında çıkmaya başlayan **Diyojen**'dir. 1870-1877 yılları arasında toplam 20 Osmanlıca mizah dergisi çıkarıldı. Heyet-i Mebusan, 1877 yılında mizah dergilerinin yayınlanmasını yasakladı. Bu yasa, ancak

* Araştırmacı.

1908 yılında anayasanın yürürlüğe girmesi ile kalktı. Osmanlı Devleti dışında Avrupa'nın çeşitli şehirleri ile Kahire'de Jön Türkler, mizah dergileri çıkarttı. 1908 Ağustos'undan yılın sonuna kadar en az 34 mizah dergisi, yayınlanmasına rağmen 1914 yılına kadar **Karagöz** ve **Kalem** en uzun soluklu olanlardır. Karikatürleri değerlendirilen dergilerin ikisi bunlardır. Kaynak olarak değerlendirilen diğer dergi ise **Cem**'dir. Yalnızca bir yıl yayınlanan Cem dergisinin seçiliş nedeni, Karagöz ve Kalem dergileri gibi içerdiği yazı ve karikatürlerinin kalitesinin üst düzeyde oluşudur.

Karagöz, Kalem ve Cem dergilerindeki yazı ve karikatürlerin okuyucuları nasıl etkilediklerinin bilinmemesi, dergilerin sosyal ve sanatsal önemleri konusunda bir belirsizlik yaratmaktadır. Bununla beraber Karagöz ve Kalem dergilerinin 1908-1914 dönemi içinde en uzun ömürlü mizah dergileri olması, okuyucu tarafından ilgiyle karşılandığını göstermektedir. Osmanlı Devleti'nde dergilerin ne kadar basıldığına dair net sayısal bilgi ne yazık ki yoktur. Dolayısıyla dergilerin ne kadar okuyucu bulduğunu öğrenmemiz zorlaşmaktadır. Heinzelmann sadece Kalem dergisinin 1908 Kasımında 13.000 adet basıldığına bilgi bulabilmiştir. Orhan Koloğlu ise Cem dergisinin sadece İstanbul'da 12.000 tirajı yakaladığını belirtmektedir.¹ Karagöz dergisinin ne kadar basıldığına dair net bir bilgi olmasa da Osmanlı okuyucularının en çok okuduğu dergi olduğu bilinmektedir.

Karagöz, Kalem ve Cem dergilerinin yazar ve çizer kadrosunda ilginç ve önemli isimler bulunmaktadır. Karagöz dergisini 1908 Ağustos'undan 1919 Ağustos'una kadar çıkartıp karikatürlerini yayınlayan Ali Fuat, ilk Türk karikatüristi olarak bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde felsefe konusunda ilk dergiyi çıkartan ve Osmanlı düşünce tarihinin ilk anarşisti olarak bilinen Baha Tevfik, bu derginin yazarlarındandır. Milli Edebiyat akımının önemli temsilcilerinden biri olarak bilinen Aka Gündüz, 11 Kasım 1914 tarihinden itibaren makaleleri ile katkıda bulundu. Diğer katkıda bulunanlar, Mahmut Nedim, Ali Haydar, Halit Naci ve Mehmet Baha'dır.

Eylül 1908'den 1911 yılına kadar yayın hayatı olan Kalem dergisi, Salah Cimcoz ve Celal Esat (Arseven) tarafından çıkarıldı. Salah Cimcoz, 1917 yılında Stokholm'deki Uluslararası Sosyalistler Kongresi'ne temsilci olarak katılmıştır. Celal Esat (Arseven) ise 1909 yılında Paris'te Fransızca ilk önemli sanat tarihi kitabını çıkartmıştır. 1909 yılının Mart ve Eylül ayları arasında Kalem dergisine karikatür çizen İzzet Ziya (Turnagil), saray ressamıdır. Büyükbabası dahiliye vekilliği ve Cezair-i Bahr-ı Sefid (Akdeniz adaları)

¹ Bkz. Orhan Koloğlu, "Cem" **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak Yayını, 1994, s. 397.

valiliği yapan Abidin Paşa; babası ise Meclis-i Ayan üyesi olan Mustafa Nuri olan Sedat Nuri (İleri), Kalem dergisine karikatürleriyle destek verdi. Lucien Sciuto ve Henri Yan, derginin Fransızca bölümünün yazarlarıdır. 65 karikatürü yayınlanan İzzet Ziya (Turnagil), Georges d'Ostoya, Placek, Scarselli, Rigopoulos ve Papatrehas, derginin karikatüristleridir.

Cem dergisi ise Kalem dergisine rakip olmakla birlikte devamı niteliğini taşımaktadır. İlk sayısı 10 Kasım 1910 tarihinde çıkan Cem dergisinde Kalem dergisinde olduğu gibi Fransızca ve Osmanlıca bölümler vardır. Cem dergisinde çıkan karikatürlerin büyük kısmı –250 adet- derginin yayıncısı Cemil Cem'in yapıtlarıdır. Cemil Cem'in dışında karikatürleri yayınlanan Sedat Süleyman Simavi'dir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ünlenen ve günümüzün Hürriyet gazetesinin kurucusu Simavi'nin² sadece 7 karikatürü yayımlandı. Refik Halit Karay ise dergide çıkan metinlerin baş yazarıdır. Metinlerini Kirpi³, Vakanüvis ve Daranda gibi değişik takma adlarla imzalamıştır. Dergide, mütareke döneminde ve cumhuriyetin ilk yıllarında yaptığı coşkulu konuşmalarıyla tanınan siyaset adamı, şair ve yazar Hamdullah Suphi Tanrıöver'in iki şiiri yayınlanmıştır. Türk edebiyatının önemli yazarlarından olan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yayını yarıda kalmış olan komedi adlı yazısı derginin nüshalarında yer almıştır.

Balkan Sorunu, 1908-1909 Bosna Krizi, 1909-1912 Balkan Krizi ve 1912-1913 Balkan Savaşları olmak üzere üç alt dönemde incelenmektedir. Sorun, Karagöz, Kalem ve Cem dergilerinde yayınlanan toplam 77 örnek karikatür çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Heinzelmann, Balkan Sorunu'na girmeden önce ilk olarak II. Meşrutiyet döneminin başlangıç nedenlerini ele alan karikatürü değerlendirmektedir. 18 Eylül 1908 tarihli bu karikatür, Balkan Krizi'nin başlangıcına da işaret etmektedir (Resim 2). Bosna krizi çıkmadan önce Kalem dergisinde 18 Eylül 1908 tarihinde yayınlanan karikatür, Osmanlı Devletindeki uyanışın nasıl ortaya çıktığına yorum getirmektedir. Bu karikatürde haritanın Trakya bölgesi üzerine uzanmış bir Osmanlı askeri, kalçalarına kadar bir yorganın altına girmiştir; hemen yanında Batı Anadolu'nun üzerinde de bir nargile durmaktadır. Silahını

² Simavi, 1935 yılında Karagöz dergisini devralıp 1950 yılına kadar yayınladı (Bkz. Orhan Koloğlu, "Simavi, Sedat", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, 1994, s. 559).

³ Heinzelmann, Refik Halit Karay'ın Kirpi takma adıyla yayınladığı yazılarını bir çalışmasında incelemiştir: "The Hedgehog as Historian, Linguistic Archaism as a Means of Satire in The Early Work of Refik Halid Karay", Horst Unbehaun: *The Middle Eastern Press as a Forum for Literature*, Frankfurt: Peter Lang Verlag, 2004, pp. 195-211.

eline almak için nargilesinin marpucunu henüz bıraktığı, dalgın bir uyuşukluktan yeni uyandığı anlaşılmaktadır. Onu uyandıran yanı başında av borazanını öttüren bir Bulgar ile sol alt köşede pusu kuran Yunanlıdır. Resmin üst kenarında ellerinde tüfekleriyle Alman İmparatoru II. Wilhelm, Avusturya-Macaristan İmparatoru I. Franz Joseph ve Rus Çarı II. Nikola bekleyiş halindedir. Karikatürün alt yazısı ise “Ben size bu kadar gürültü etmeyin, uyandırırınız, demedim mi?” şeklindedir. Bu uyarının büyük devletlerin temsilcileri tarafından ses çıkarmak üzere olan Balkan uluslarına yapıldığı aşıkardır. Zaten Heinzelmann da karikatürde esas üzerinde durulanın rahatlığını üstünden yeni atan Osmanlı askeri figürü olduğunu belirtmektedir.

Heinzelmann, Osmanlı askeri figürünün ilk elde Jön Türk tipini temsil ettiğinin zannedildiğini; ama bunun yanlış olduğunu açıklamaktadır. Osmanlı askerinin Trakya bölgesine uzanması ve üzerindeki kıyafet Jön Türk izlenimi vermekle birlikte yanında duran nargile başka bir hususa dikkat çekmektedir. Nargile simgesi, umursamazlık, ilgisizlik ve duygusuzluğu ifade ettiğini ve dolayısıyla memleketinin selameti uğruna hiçbir çaba sarf etmediği gibi Jön Türk devrimine de ilgisiz kalıp bu olayı kuşku ile karşılayanların tutumunu temsil etmektedir. Askerin nargileyi bırakmasını ise Osmanlı halkının Balkan Sorunlarına karşı uyanması olarak yorumlamaktadır. Dolayısıyla bu karikatür, Osmanlı Devleti’ndeki uyanış ile Balkan sorunlarının çıkışı arasında doğrudan bir ilişki kurulduğu tezini işlemektedir.

Osmanlı Devleti’nin Balkan politikasını güncel olayların doruk noktasına gelmesini sağlayan gelişme, 5 Ekim 1908 tarihinde Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesidir. Aynı tarihli Karagöz dergisinde de Balkanlar’dan duyulan huzursuzluğun izleri görülmektedir. 8 Ekim 1908 tarihinde yayınlanan Muhavere sütununda ise Karagöz ile Hacivad, Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesinin, eski iktidarın dirilmesine vesile olmasından ve bunun sonucunda da istibdat yönetiminin yeniden kurulmasından endişelenmektedir. Balkan sorunlarının Osmanlı Devleti’ndeki iç politika ile ilişkili olduğu görüşü, Kalem dergisindeki karikatürlerde de işlenmektedir. Balkanlardaki olayların Osmanlı Devleti’nin reform hareketlerini ve anayasayı tehlikeye düşüreceği kanısı gündeme getirilmektedir.

Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan edişinden bir gün sonra yani 6 Ekim 1908 tarihinde Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek’i kendi yönetimine bağladı. 8 Ekim’de de İstanbul’da yapılan bir gösteride, bu olay protesto edildi. Avusturya-Macaristan mallarının boykot edilmesi çağrısında bulunuldu. 1,5 ay

içinde boykot çağrısına, tüccar ve liman işçileri karşılık verdi. Öyle ki İstanbul'da ve Osmanlı Devleti'nin diğer büyük liman kentlerinin çoğunda Avusturya mallarının satışı tamamen durdu. Karagöz dergisinde boykotun Avusturya-Macaristan ekonomisine nasıl zarar vereceği temasını işleyen karikatürler yayınlandı. Kalem dergisinde yayınlanan karikatürlerin çoğunun amacı, okurda Avusturya imparatoruna karşı isyan duyguları uyandırmaktı. Bununla beraber Kalem dergisinde, Karagöz dergisinde olduğu gibi boykota uymaya açıkça teşvik eden yazı veya resimler yayınlanmadı. Kalem ve Karagöz dergileri, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i yönetimine bağlaması olayında olduğu gibi kamuoyu yaratma ve yönlendirme işlevini göstermiştir.

Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i yönetimine bağlaması olayında Alman İmparatoru Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ne destek vermemesi, Kalem dergisinde eleştirildi. Salah Cimcoz, imparatora yönelttiği eleştiri yüklü yazısından dolayı tutuklandı. Birkaç saat tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakıldı. Karagöz, Almanya'nın İstanbul elçisinin devletinin Avusturya-Macaristan'ın bu hareketinden habersiz olduğu açıklamasını eleştirdi. Almanya'nın, Osmanlı Devleti'ne bu konuda destek vermemesi hüsrana yarattı.

Boykot, Avusturya-Macaristan ile Osmanlı Devleti'nin 26 Şubat 1909 tarihinde onaylanan anlaşmasına kadar sürdü. 29 Mart 1909 tarihli Karagöz dergisinin boykotun sonu konusunun işlendiği yazıda Osmanlılık bilincinin yerleştiğinden bahsedilmektedir. Yeni anayasanın emellerinden biri olan bütün Osmanlıların dil ve din farkı gözetilmeksizin Osmanlı Devleti'nde eşit hak ve özgürlüklerden faydalanarak yaşamaları koşulu, Karagöz'ün de temel düsturudur. Bu görüş, Balkan Savaşı başlayıncaya kadar sürmüştür.

1908 Jön Türk Devrimi öncesi sürgündeki Jön Türk basınında hakkında karikatürleri çıkan Abdülhamit, devrimden sonra ele alınmamıştır. Ama 27 Nisan 1909 tarihinde tahttan indirildikten sonraki üç ay içinde Karagöz ve Kalem dergilerinin en fazla rağbet ettikleri konu haline gelmiştir. 6 Mayıs 1909 tarihli Kalem dergisindeki bir karikatürde Abdülhamit, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da kaybettiği topraklardan sorumlu tutulmaktadır. Bu karikatüre göre Bosna-Hersek'i Avusturya İmparatoru'na bir tepsi içinde ikram etmiş ve şimdi de Rumeli'yi imparatorun önüne sürmektedir.

Abdülhamit'in Rumeli bölgesinde Osmanlı egemenliğini tehlikeye attığı düşüncesi, 13 Nisan 1909 olayından kaynaklanmaktadır. Padişahın karşı devrimi tertiplemesi, Osmanlı Devleti'nin düşmanlarına Rumeli'yi işgal etme

fırsatı yaratmıştır. Buna karşılık Karagöz dergisi ise 1909 yılında Balkan krizi ile Abdülhamit arasında bağlantı kurmamaktadır.

1909-1912 yılları arası dönemde Karagöz ve Kalem dergilerinde hakkında çok sayıda karikatür yayınlanan konu, Girit sorunudur. Cem'de Girit sorunu diğerlerine kıyasla çok daha az dile getirilmiştir.

Karagöz dergisinin Girit sorununa nasıl yaklaştığına dair en karakteristik örnek, 12 Şubat 1910 tarihli karikatürdür (Resim 3). Bu karikatürde Karagöz ve Hacivad Girit adası biçimindeki bir kayığa binmiş, Yunanlıların gözü önünde kaçıp gidiyor. Karagöz ile Hacivad, Girit adasını Yunanlıların elinden kurtarmanın kolaylığı karşısında Yunanlıların gürültüsünü neden dinlediklerini konuşmaktadır. Bu karikatürde asıl söylenmek istenen Yunanlıların, Girit konusunda büyük gürültü çıkarmalarına rağmen sorunlarını çözümlenmekten ve bir etki yaratmaktan aciz olduklarıdır. Karagöz, Girit sorununu Yunanlılar ile Osmanlılar arasındaki bir çatışma olarak göstermektedir. Ada halkının ve ada parlamentosunun da bu sorunun çıkmasında önemli bir payı olduğundan hiç söz etmemektedir. Osmanlı-Yunan çatışmasının en şiddetli devrelerinin bu adada yaşandığı göz ardı edilmektedir. Kalem dergisinde yer alan Placek'in iki karikatürü ise Girit'i eylemci olarak göstermektedir. Girit Parlamentosu'nun Yunanistan Krallığı ile birleşmek üzere eyleme geçmesini daha gerçekçi biçimde yansıtmaktadır. Cem dergisinde ise Girit sorununa ilişkin karikatür yer almamaktadır. Ama makalelerde Girit sorununun kökünden halledilmesi gereken kronik hastalık olduğu ve Osmanlı Devleti'nin sağlığı için feda edilmesi gerektiği görüşü işlenmektedir.

1908-1912 yılları arasında Osmanlı mizah basını, Makedonya'daki kiliseler arasında çıkan anlaşmazlıkları ikincil konu olarak ele almaktadır. Bu konu ile ilgili yorumlara sadece Kalem dergisinde sıkça rastlanır. Bu konunun işlenmesini sağlayan en önemli unsur, derginin yazar-çizerler kadrosunda değişik etnik kökenlerden gelen sanatçıların olmasıdır.

Karagöz, Osmanlı Devleti'ndeki etnik veya dini topluluklar arasında çıkan çatışmaları önemsiz göstermeyi yeğlemektedir. Bu dergi için en önemli ideal, halk toplulukları arasındaki dayanışmadır. Kalem dergisinin ideali de bu olmakla birlikte çatışmaları göz önüne sermekten çekinmez. Sorunların halledilmesi için çaba harcamaktadır.

1909-1912 yılları arasında Arnavut eyaletlerinin sürekli huzursuzluk çıkarmasına karşın Arnavutlar, incelenen mizah dergilerinde, Balkanlarda sorun çıkartan toplulukların aksine olumlu bir topluluk olarak gösterildi. Bunun

nedeni 1908 yılında gerçekleşen Jön Türk devriminin, Manastır ve Kosova bölgelerindeki Arnavutların çoğundan destek görmesi ve Arnavutların Osmanlı Anayasasının sadık taraftarı olduğuna inanılmasıdır. Karagöz, Kalem ve Cem dergileri, Arnavutluk'taki durumu birbirinden farklı değerlendirmiştir.

Karagöz, Arnavutluk sorununu, yakında bir çözüm bulunacağı umudu belirlediği zaman ele almaktadır. Arnavutların sarsılmaz bağlılıklarını vurgulamaya ve Osmanlı Devleti yönetimindeki çeşitli toplulukların arasındaki dayanışmayı ön plana çıkartmaktadır. Kalem ve Cem dergileri ise bu sorunu açıkça tartışmaktadır. Bu dergiler, isyanları, iç siyasetin ne oranda sağlıklı olduğunun saptanabileceği bir kriter olarak görmektedir.

1912-1913 Balkan Savaşları döneminde Karagöz ve Cem dergileri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif tutumlarını daha çok sergilediler. Karagöz dergisinin 28 Ağustos 1912 tarihli nüshasının Muhavere sütununda Eylül 1911'de patlak veren ve hâlâ süren Trablusgarp Savaşı'nın sonuçları tartışılmaktadır. Savaşın çıkmasında kimin suçlu olduğu veya savaşın nedeni bile sorgulanmamaktadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti savaşı bahane ederek gücünü artırmakla, Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına, basın özgürlüğü ve serbest seçim hakkı gibi 1908 Devrimi'nin ideallerine ihanet etmekle suçlanmaktadır.

Heinzelmann, Karagöz dergisinin Balkan Savaşı'ndan kısa süre önce günlük politik olayların yorumlanış biçiminin değiştiği sonucuna varmaktadır. Dergi, Temmuz 1912'den beri hükümetin milliyetçilik politikası ve partilerin bu konudaki tutumu hakkında görüşlerini daha açık olarak belirtmektedir. Derginin tutumundaki bu değişikliğin iki nedenden kaynaklandığını düşünmektedir. Birinci neden, Halaskar Zabitan Grubu'nun 1912 yılının Temmuz ayında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı gerçekleştirdiği darbedir. Bu darbeden sonra hiç değilse kısa süre için, Karagöz ve Cem'in yazar ve çizer kadrosu, iç politika olayları hakkında görüşlerini daha kolay ifade edebilme imkanına kavuştu. İkinci neden ise aynı dönemde Baha Tevfik'in Karagöz dergisinde başyazar konumuna getirilmiş olmasıdır.

Cem dergisinde buna paralel bir değişim saptanmamaktadır. Bunun başlıca nedeni, 1910 ve 1911 yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yoğun etkisi altında da hükümetin sürdürdüğü politikayı, Karagöz'e kıyasla daha açık eleştirmiş olmasıdır. Halaskar Zabitan darbesinin, Cem'in yaklaşık bir yıllık aradan sonra yeniden yayınlanma olanağına kavuşmasına etkisi olduğunu da göz ardı etmemek lazım.

1912 Ekim ayının ilk haftasında İstanbul ve diğer şehirlerde Balkan Birliği'ne karşı savaş açılmasını isteyen gösteriler yapılmaktadır. 5 Ekim tarihli Karagöz dergisi, savaşçı bir görünüme büründü. Baş sayfada Karagöz, Osmanlı asker kıyafetindedir (Resim 4). Resmin yanında ise vatanperver duygular içeren ve "Karagöz Ne Diyor?" başlıklı bir şiir vardır. Şiirde Karagöz, coşkulu sözlerle genç erkekleri cepheye gitmeye teşvik etmektedir. Muhavere sütununda da Karagöz'ün zevcesi, düşmanları yenmek için her türlü fedakarlıkta bulunabileceğini belirtmektedir. Artık savaşın kötü sonuçlarından bahsedilmemektedir.

Savaşın beklendiği bu dönemde Karagöz'de parti kavgalarının bitirilmesi ve düşmana karşı birlikte savaşılması temasını işleyen karikatür yayınlandı. 5 Ekim 1912 tarihinde çıkan karikatürde, Karagöz, İttihat ve Terakki cemiyeti yanlıları ile Hürriyet ve İtilaf yanlıları arasında durmaktadır. Birbiriyle kavga eden iki gruba da gürültü patırtıyı bırakarak düşmana karşılık birlikte savaşmaları gerektiğini önermektedir.

Karagöz dergisi, çıkan Balkan Savaşı'ndan Osmanlı Devleti'nin zafer ile çıkacağından emindir. 6 Kasım 1912 tarihli karikatür, Balkan devletlerine eskisi gibi Osmanlı Devleti bünyesinde birleşmesini önermektedir. Bu çözümün, Balkan devletlerinin Rusya ya da Avusturya-Macaristan gibi başka devletler tarafından yutulmasından daha hayırlı olduğu görüşü işlenmektedir.

İstanbul halkı, Balkan Savaşı süresince Osmanlı ordusunun uğradığı büyük yenilgiler hakkında bilgilendirilmedi. Halk, yalnız Tanin gazetesinden Osmanlı ordularının durumu hakkında gerçek bilgiler alabilmektedir.

Osmanlıların uğramış olduğu hezimetin boyutları, İstanbullular tarafından öğrenilince Cemil Cem'in tepkisi, derginin yayımını durdurmak oldu. Cem dergisinin son sayısı 19 Ekim 1912 tarihinde yayınlandı.

Karagöz, 30 Ekim 1912 tarihli sayısında düşmanın geri püskürtüldüğü haberini vermektedir. Ordunun yenildiği söylentilerini yalanlanmaktadır. Ekim 1912 sonlarında Osmanlıların ilk yenilgilerini takip eden zamanda Balkan eyaletlerinden İstanbul'a çok sayıda göçmen gelmiştir. Bu olayı, devletin bir tedbiri olarak göstermek güçtür. Osmanlı ordularının geri çekilmesini, bir savaş taktiği olarak açıklamak da pek zordur.

Karagöz'ün 9 Kasım 1912 tarihli sayısında, Osmanlı Devleti'nin uğradığı yenilgi açıkça itiraf edildi. "Vazife-i Milliye" başlığı altında yayınlanan okurlara hitap eden bir çağrıda dile getirildi. Halk, vatan için son bir hizmet vermeye çağırılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin şanlı geçmişinden de dem

vrulmaktadır. Muhavere sütununda da Karagöz, Osmanlıların Makedonya'da yaşamakta olan Bulgarlar ve Yunanlılarla birleşmesi umudunu çoktan yitirmiştir ve onları vatandaş olarak değil, düşman olarak görmektedir. Halklar arasındaki birlik ideali, yok olmaya yüz yutmaktadır. Karagöz'e göre Osmanlıların Makedonya'daki egemenliklerini sürdürebilmeleri için tek çare, oradaki Yunanlılarla Bulgarlar arasındaki çatışmayı teşvik etmektedir.

3 Aralık 1912 tarihinde Osmanlı Devleti ile Balkan Birliği arasında silahları bırakma anlaşması yapıldı. Londra'daki barış görüşmeleri bir sonuç vermeyince, Ocak 1913'de taraflar, yeniden çatışmalara giriştiler. Osmanlı ordusu, başarılı olamayınca Bulgar orduları, 26 Mart 1913 tarihinde Edirne'yi işgal etti. Karagöz'de de düşmanların vahşi ve insanlık dışı davranışlarını sergileyen karikatürlerin sayısı arttı. 28 Mayıs 1913 tarihli dergide Bulgarlar, Müslümanları din değiştirmeye zorlamakla itham edildiler.

Heinzelmann, Balkan Savaşları sırasındaki Karagöz dergisinin politik ve ideolojik içeriğinin homojen bir yapıda olmadığı sonucuna varmaktadır. Dergideki metin ve karikatürler, birbirinden çok farklı, hatta zıt eğilimleri yansıtmaktadır.

Balkan Savaşı sürecinde bütün halkların eşit halklarla bir arada yaşadığı bir Osmanlı Devleti imajı zayıflamakta ve milliyetçi fikirler daha belirgin bir biçimde yüzeye çıkmaktadır. Ancak az sayıda olsa da milliyetçi görüşleri içeren kavramların bazı makalelerde eleştirel bir gözle irdelendiği dikkati çekmektedir.

Heinzelmann'ın incelemesine göre, 1914 yılı boyunca Balkan sorunu, Karagöz dergisi için büyük önemini kaybetmiştir. Balkan Savaşı'ndaki eski düşman devlet Sırbistan'ın 23 Temmuz 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan tarafından köşeye sıkıştırılmasını dergi memnuniyetle karşıladıysa da hemen sonra Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlılar için de savaşa girme tehlikesinin belirmesi, tereddütlü, düşünceli bir hava yaratmıştır.

Tobias Heinzelmann, kendisini büyüleyen mizah dergilerinin zengin anlatımını çalışmasının satırlarına sindirebilme becerisini gösterebilmiştir. Zaten Balkan Sorunu gibi siyasi sorunu, 20. yüzyılın başlarındaki Osmanlı tarihini bilmeyen insanların da okuyabileceği ve anlayabileceği bir düzeyde kılan da budur. Diğer yandan bu dönemdeki Osmanlı tarihi ile uğraşan akademisyenlere yol açacak yeni kaynak türü ve bunun nasıl bir yetkin şekilde kullanılabileceğini göstermiştir. Bu çalışmayı, Heinzelmann'ın Freiburg'daki "Orientalisches Seminar" adlı Doğu Bilimleri Okulu'nun kitaplığında **Kalem** adlı Osmanlı mizah dergisinin yıllığını tesadüf sonucu bulmasına borçluyuz.

Tobias Heinzelmann

Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914

Kitapyayinevi

بى سزه بو ندر كورونى ايتيك اواند پرسكر دبعدمى ؟

— Ne vous ai-je pas dit que vous alliez le réveiller en faisant tant de bruit !!

Resim 2: Kalem, sayı 3, 18 Eylül 1908, s. 6.

سر مهری :
محمود ندیم

ستہلکی ، دوستدادندہ
و ولایاتہ پوسہ اجرتیہ
برکادہ (۶۵) غروشدر

آئی آئی آئی آئی آئی
اولتاز

تاک اجینیہ ستہلکی
(۸۰) غروشدر .

Journal Illustré
Kara - Quous

صاحب امتیاز و مصوری :

علی فواد

پوسہ اجرتی و برلانش
مکتوبل قبول اولتاز .
درج اولتاز اوراق اعادہ
ایڈاز .

مہ نوع اوراق سر مهر
تائہ اسکی شیطیہ چادہ ستدہ
۳۸ پوسول ادارہ ستاہیہ
کوندلیدیر .

Administration :
Rue Eski-Zaptié, 88

شیدلیک جمہ اورتی و چہارشنبہ کورلی نشر اولور اکلنجہ غز تہ سیدر .

نومبر ۱۶۶ جمہ اورتی ۲ سہر ۳۰ کانونائی ۲۰ نسخہ سی ۲۰ پارہ یہ ستہ ۲

— آم حاجیواد اہ ... پوہ ایکی کورہ کلہ چکوب کورتوک مکن ایکن بوند کورلیق ویکندیکزہ شاشیوم ..
— آتاز برادر قرہ یاق .. صلہدہ یاقہ قالدیلر .. بر ازدها قوتلیجہ آسیلدہ هیچ امیدلری قالسون .

انتظار ... عن قریب موقع انتشاره و فی عنایات مسندانیہ دن مأمول و منتظر اولان [قرہ کوز سالنامہ سی] حخندہ طخردن بعضی و آل وارد اولدہ ایضاحات آتہ کلک
اصطلاحہ لزوم حسی اولندی . اتر مذکور عن قریب انتشار ایلیجیک و بیہ الکرم هرسته مارت ایستدہ انتظار قاریتہ عرض اولنچقدہ . بدل هنوز تقریر انجامتین ایسده
مضا قارین کرامک اداہ توجہلریہ احراز موقت ایچون جنداً اھون وماندہ مصارف طبییہ و ضروریہ سی مقابلتہ تقدیم ایلدنچکدر . ایکی یوزی متجاوز رسم ایله
اشیو اعلا بوز اولدین (۱۶) پونلوق حروف ایله باصادتین بیوک قطعہدہ برخیل صیغہ مندرجات چندہ و لطیفی احتوا ایلدنچکدر . برقمسیدہ اعلاہ تخصیص
ایلدنچکدر شرطانی اسلاق ایچون ادارہ ستاہیہ سراجمت اولتیلیدر . طخردن اعلاہ حخندہ ک سراجمتہ درحال جواب و بریلیر .

Resim 3: Karagöz, sayı 166, 12 Şubat 1910, s. 1.

قره گوز نه دیور

ای جو مقبله! کوهه بوکوهه: غیری خنده اولی.
 طوبیونوب بر نطقده سرمده مرغانه اولی .
 برین پیدر طاقدم موی آرقده ، برینر ایکن .
 کینسکوزا هیچ دورمالیک! دشمن برینسانه اولی!
 بانه صن آنک دیندر ؛ ال اوز نه قیبر اوق
 هر قیدک برسونکو ، هر عضوکده قانقانه اولی!
 آنک قهر ایلین هر هانکی بر ملعونه اید
 ملکی مور ایتدی ، بنیادی دربانه اولی !
 قره ماندر : عزم ایرک ، اطرافز دشمن دولو!
 قره ماندر : یومونک! عالمده حیرانه اولی !
 قره ماندر ! قره مانلو . استیور آنک بوکوهه
 آنک هر ایدنه مطاوه شتابانه اولی !
 سیر ایدندر سلوت شیرانه کزوهه ییزه سین . .
 مطلقا درلرک : بو . . . اردوی ایدمونه اولی!
 حفظ ملک اوغرنده قانک آنسه ، مور اولسک پیدر
 دوکریلک قاندر سلا نام اولی ، سانه اولی !
 نیکی فریادنده اجز مرد اولاندر اهتران ،
 برهرف آچوه سزه صوقیدر ، بالقانه اولی !
 ضریر ماضیری بچاره نیسانه ایلمسه
 کیم او هرسنه ؟ نالبا بلکنهی یونانه اولی !
 صوک سوزم ای جانغدر! ای مبارک چهرا!
 قورنی بالقانه سونکوز آنتره آل قانه اولی!

Resim 4: Karagöz, sayı 453, 5 Ekim 1912, s. 1.